

ἢ φιλαρέσκως εἰς τὰ ὄμματα τῶν ζένων ἐκτιθέμενα, ἀναλογιζόμεθα καὶ ἄκοντες τὰ ῥήγεα τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων, καὶ αἰσθανόμεθα κρατυνομένην τὴν πεποίθησιν ἡμῶν περὶ τῆς διὰ τῶν αἰώνων συναφείας τοῦ ἐθνικοῦ βίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΟΙ ΚΗΠΟΙ.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.

Τὸ σημερινὸν ἔθος τοῦ προσαρτᾶν εἰς τὰς οἰκίας κήπους, χρησιμεύοντας εἰς τέρψιν καὶ καλλιέργειαν καρπόφορων δένδρων καὶ λαχάνων, ὑπῆρχεν ἤδη κατὰ τὴν Ὀμηρικὴν ἐποχὴν. Τρία δ' ἔχομεν τούτου πασίγνωστα παραδείγματα, τὸν κήπον τοῦ Ἀλκινόου, τὸν τοῦ Λαέρτου, καὶ τὴν φυσικὴν μᾶλλον, ἢ τεχνητὴν φυτεῖαν περὶ τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς.

Τὸν παράδεισον τοῦ Ἀλκινόου περιγράφει ὁ ποιητής, ὡς καὶ πάντα τ' ἀνήκοντα εἰς τὸν Βασιλέα τῶν Φαιάκων, μετὰ χρωμάτων τοσοῦτω ζωηρῶν, ὥστε ἀπέβη παροιμιώδης, καὶ χρησιμεύει ὡς συνήθης ὅρος παραβολῆς, ὡςάκις ἀναφέρονται παρὰ τῶν ἀρχαίων κήποι λαμπροί, ἢ εὖχυμοι ὀπώραι. Κ' ἐπὶ νομισμάτων δ' εὐρίσκομεν παριστάμενον τὸν μαγικὸν τοῦτον παράδεισον, καθ' ὅσον μετὰ πιθανότητος εἰκάζεται, ὅτι ὁ εἰς τὸ ἔμπαλιν πολλῶν ἀργυρῶν Κερκυραϊκῶν νομισμάτων φαινόμενος περιεχαραγμένος ἀγρός οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ συμβολικὴ παράστασις τῶν κήπων τοῦ Ἀλκινόου¹.

Ἐπίσης θαυμάσιος, ἂν οὐχὶ τοσοῦτον περιώνυμος, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε καὶ ὁ κήπος τοῦ Λαέρτου, ὥστε, οὐ μόνον ἡ ἐπωφελὴς καλλιέργεια, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐγενὴς καὶ τρυφερὰ αὐτῆς θυγάτηρ, ἡ κηπουρικὴ, φαίνεται φθάσασα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς περιωπὴν ἀξίαν θαυμασμοῦ, καὶ ἀποδεικνύουσαν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παναρχαίου Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ παλινοστήσας Ὀδυσσεὺς εὐρίσκει τὸν γέροντα αὐτοῦ πατέρα ἐν τῷ κήπῳ τούτῳ, ἐν ᾧ κατέτριβε, περιποιούμενος αὐτόν, πάσας

¹ ECKEL. Num. vet. Aneclad. Σ. 106. Doctr. num. vet. Tom. 2. Σ. 178.

αὐτοῦ τὰς ὥρας. Ἐκ τῶν ἐπαίνων δέ, οὓς ἐπιθαψιλεύει αὐτῷ, ὁρῶμεν ὅτι οὗτος ἀληθῶς ἦν ἀντάξιος τῆς τοσαύτης μερίμνης.

Οὐ φυτόν, οὐ συκέη, οὐκ ἄμπελος, οὐ μὲν ἐλαίη
οὐκ ὄγγυνη, οὐ πρασίη τοι ἄνευ κομιδῆς κατὰ κῆπον.

᾽Οδ. Ω. 247.

Δυστυχῶς περὶ τοῦ ἐν λόγῳ περιέργου ζητήματος ὀλίγα μόνον ἐγράφησαν, καὶ οἱ πραγματευόμενοι περὶ τῆς ἐν τῇ ἀρχαιότητι καλλιιεργείας, ἀφ' οὗ περιγράψωσι τοὺς μυθώδεις κρεμαστοὺς κήπους τῆς Βαβυλῶνος, καὶ τοὺς διαρρύτους παραδείσους τῶν Σατραπῶν τῆς Περσίας, ὑπερπηθῶσι συνήθως χάνδακα ὀλοκλήρων αἰώνων, καὶ ὁμιλοῦσι περὶ τῶν ἐπαύλεων τοῦ νεωτέρου Πλινίου, ὥσει μηδὲν εὑρισκόν ἐν τῷ μεταιχμίῳ τούτῳ ἀντάξιον τῆς προσοχῆς αὐτῶν. Ὁ BÖTTICHER πρῶτος καὶ μόνος ἀνεπλήρωσεν ὅπως οὖν τὸ κενόν, ἐκδοὺς ἐν τῇ γνωστῇ αὐτοῦ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ¹, πραγματείαν πλείστου λόγου ἀξίαν, ἐπιγραφομένην „Informationen zur Gartenkunst der alten Griechen“ (Πληροφορίαι περὶ τῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσι κηπουρικῆς), ἣν μεταφράσας ὁ ROST², ἐπλούτισε διὰ πολλῶν ἀξιολόγων παρατηρήσεων³. Ἀλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰ καθέκαστα.

Ο ΚΗΠΟΣ ΤΟΥ ΑΛΚΙΝΟΟΥ ΚΑΙ Ο ΤΗΣ ΚΑΛΥΨΟΥΣ.

Περὶ τοῦ κήπου τοῦ Ἀλκινόου λέγει ὁ Ὅμηρος,

Ἐκτοσθεν δ' αὐλῆς μέγας ὄρχατος ἄγχι θυράων
τετράγωνος· περὶ δ' ἔρκος ἐλήλαται ἀμφοτέρωθεν
Ἐνθα δὲ ὀένδρεα μακρὰ πεφύκει τηλεθόωντα
ὄγγυνη καὶ ῥοιαὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι,
συκέαι τε γλυκεραὶ καὶ ἐλαῖαι τηλεθόωσαι.

᾽Οδ. Η. 115.

Ἐξ ὧν ἐμφαίνεται ὅτι ἔκειτο οὗτος ἐντὸς τοῦ ἔρκους τῆς αὐλῆς, καὶ ἦν αὐτὸς οὗτος τετράγωνος καὶ περιτετειχισμένος. Ὅγγυνη, μηλέαι, συκαῖ, ἐλαῖαι, τὰ εὐγενέστερα τῶν καρποφόρων

¹ Kleine Schriften 3. B. Σελ. 157.

² Description du Jardin d' Alcinoüs et de la grotte de Calypso. Avec notes du traducteur. Paris 1801.

³ Ὅρα καὶ FRIEDREICH Σ. 271.

δένδρων ἐπλήρουν αὐτόν. Τοσαύτης δ' ἐτύγχανον περιποιήσεως, ὥστε καὶ δις τοῦ ἔτους ἐκαρποφόρουν. Κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ποιητοῦ τῶν δένδρων τούτων ὁ καρπὸς οὐδέποτε

..... ἀπόλλυται οὐδ' ἀπολείπει
χειμάτος οὐδὲ θέρεως ἐπετήσιος
ὄγγνη ἐπ' ὄγγνη γηράσκει, μῆλον δ' ἐπὶ μήλῳ,
αὐτὰρ ἐπὶ σταφυλῇ σταφυλῇ, σῦκον δ' ἐπὶ σύκῳ,
Ὅδ. Η. 121.

Τοιαύτη εὐφορία ἐστὶν εὐγλωττον μαρτύριον τῆς ἐπιμελείας καὶ ἀκριβοῦς τῶν ἀναγκαίων ἐπιγνώσεως, μεθ' ἧς ἐκαλλιεργεῖτο ὁ κήπος οὗτος, ὅστις, διὰ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν καλλονὴν τῶν ἐν αὐτῷ ὀπωροφόρων δένδρων, ἀμιλλᾶται πρὸς πᾶν τὸ ἐν τῇ ἀρχαιότητι γνωστόν. Οὐδ' ἦσαν τὰ δένδρα ταῦτα ἀτάκτως πεφυτευμένα· τὸ ἐπίθετον **ὄρχατος** (ὄρχος, σειρά, κατὰ σειρὰν πεφυτευμένος τόπος) δεικνύει ὅτι διετίθεντο κανονικῶς, καὶ κατ' ἐντέχνους συστάδας.

Πλὴν δὲ τῶν φυτειῶν τούτων, τῶν ἀποτελουσῶν τὸ χρήσιμον τοῦ κήπου μέρος, ὑπῆρχε καὶ ἄλλο, τῇ τέρψει μόνον καὶ τῇ πολυτελείᾳ ἀφιερωμένον, καὶ ὅπερ ἐκάλυπτον λαμπροὶ ἀνθῶνες. Ἴσως τοῦτο φανῇ ἀπίθανον δι' ἐποχὴν, οἷα συνήθως κρίνεται ἡ Ὀμηρική, ἀλλ' ἀποδεικνύει ἀπλῶς ὅτι αἱ κρίσεις ἐκεῖναι εἰσιν ἐνίοτε ἐπιπόλαιοι, καθ' ὅσον ὁ ποιητὴς λέγει ῥητῶς,

Ἐνθα δὲ κοσμηταὶ πρασιαὶ παρὰ νεῖατον ὄρχον
παντοῖαι πεφύασιν ἐπηρετανὸν γανώσσαι. Ὅδ. Η. 127.

Ἀπαράδεκτον δὲ θεωροῦμεν τὴν γνώμην τοῦ NITZSCH, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ φυτείας λαχάνων, καὶ ὅτι σπάνια ἐν γένει ἦσαν κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους τὰ ἄνθη¹, καθόσον ἀπ' ἐναντίας συχνάκις ἀπαντῶμεν αὐτὰ ἀναφερόμενα, καὶ ἰδιαζόντως θαυμαζόμενα. Ἀρκεῖ φρονοῦμεν πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἡ παράθεσις τῶν ἐξῆς ωραίων στίχων περὶ τῶν ἀνθέων, ἅτινα αὐτοφυῶς ἀνέθρωςκον ἐκ τοῦ ἐδάφους ὑπὸ τὰ ἐρωτικά λέκτρα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας. Παραβλ. καὶ Ὅδ. Ε. 72. Μ. 159.

τοῖσι δ' ὑπὸ χθῶν δῖα φύεν νεοθηλέα ποίην,
λωτὸν θ' ἐρσήεντα ἰδὲ κρόκον ἠδ' ὑάκινθον
πυκνὸν καὶ μαλακόν, ὃς ἀπὸ χθονὸς ὑψόσ' ἔεργεν
Ιλ. Ε. 349.

¹ NITZSCH εἰς Ὅδ. Η. 127.

Ἐκ τῆς φράσεως παρὰ γείατορ ὄρχοι μανθάνομεν ὅτι οἱ ἐν λόγῳ ἀνθρώποι τοῦ Ἀλκινόου ἔκειντο εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦ κήπου μέρος, καὶ πιστεύομεν ὅτι οὐδόλως ἀπατώμεθα, φρονοῦντες ὅτι οὗτοι ἦσαν ὁ συνήθης περίπατος τῆς ἀβρᾶς Ναυσικάας. Ἐπότιζον δὲ τὰς πρασιάς ταύτας καὶ τοὺς ἀνθρώπους δύο διαυγεῖς κρῆναι, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἐχρησίμευσεν εἰδικῶς διὰ τὸν κῆπον, ἡ δ' ἑτέρα καὶ διὰ τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας, ἐν ᾗ ἦσαν ἀμφοτέραι ἀγλαὸν τῶν θεῶν δῶρον πρὸς τὸν Ἀλκίνοον. Ὅδ. Η. 132.

Ὅσῃν δὲ καὶ ἂν παραδεχθῶμεν τὴν ποιητικὴν ὑπερβολὴν τοῦ Ὀμήρου ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ, μένει οὐχ ἥττον ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κῆποι πολυτελέστατοι, διότι ἄλλως ἀκατάληπτος καὶ ἀπίθανος ἦθελεν εἶναι ἡ περιγραφή αὕτη διὰ τοὺς ἀκούοντας. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κῆπος τοῦ Λαέρτου, τοῦ ἀφελοῦς τούτου γέροντος, τοῦ οὐδὲν ἔχοντος τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον, ὡς ὁ Βασιλεὺς τῶν Φαιάκων, ὀλίγον, ὡς εἶδομεν, ἐλαττοῦται τοῦ προμνησθέντος. Μόνοι αἱ ῥοιαὶ ἐλλείπουσιν ἐξ αὐτοῦ· φαίνεται δὲ ὅτι ἦσαν αὗται σπάνιαι ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ, καὶ πιθανῶς ἐξωτικὰ εἰσέτι διὰ τὴν Ἑλλάδα δένδρα, καθ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς μυθώδεις μόνον διηγήσεις, οἷα ἡ περὶ τοῦ μυστικοῦ γάμου τῆς Περσεφόνης, περὶ τοῦ κήπου τοῦ Ἀλκινόου, καὶ περὶ τῶν δένδρων, ἅτινα ἐν Ἄιδῃ ἐχρησίμευσον εἰς τιμωρίαν τοῦ Ταντάλου. Ὅδ. Λ. 589.

Ὁ κῆπος τέλος τῆς Καλυψοῦς ἐστίν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρέθη, ὡραία μᾶλλον ἀπεικόνισις φυσικοῦ τοπίου, δεικνύουσα τὴν ἐξαισίαν τοῦ Ὀμήρου καλαισθησίαν, ἢ ἔργον ἀνθρωπίνων χειρῶν, καθ' ὅσον τὰ δένδρα ἐκεῖ ὑποτίθενται αὐτομάτως φυόμενα πρὸς τέρψιν τῆς θεᾶς, καὶ σχηματίζοντα τὰ χαριέστατα ἐκεῖνα συμπλέγματα, ἅτινα

... καὶ ἀθάνατός περ ἐπελθὼν
θηήσαιο ἰδὼν καὶ τερψθείη φρεσὶν ἦσιν.

Ὅδ. Ε. 75.

Ἀλλὰ τοιαῦτα αὐτοφυῆ συμπλέγματα εἰσὶ σπανιώτατα ἐν τῇ φύσει, δι' ὃ καὶ φαίνεται ἡμῖν θεμιτὴ ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ὁ Ὀμηρος παρέστησεν ὡς αὐτοβούλως ἐν τῇ μαγικῇ ταύτῃ νήσῳ παραγόμενα, ὅσα εἶδεν ἀλλαχοῦ τεχνητῶς συνδυαζόμενα.

Ὁ FRIEDREICH θαυμάζει τὴν θαθεῖαν γνώσιν, μεθ' ἧς ὁ Ὀμηρος ἀναφέρει ἐγγὺς ἀλλήλων τὰ δένδρα ἐκεῖνα, ἅτινα ἐκ τοῦ ποικίλου

αὐτῶν σχήματος, καὶ τοῦ θαυτοτέρου, ἢ στιλπνοτέρου αὐτῶν πρασίνου χρώματος, ἀποτελοῦσι τοὺς θελκτικωτέρους συνδυασμούς, ἐξισοῖ δὲ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὸν ποιητὴν πρὸς τοὺς ἀρίστους τῶν χρόνων ἡμῶν κηπουρούς, οἵτινες τοῦτο θεωροῦσιν ὡς τὸ εὐγενέστερον τῆς τέχνης αὐτῶν μέρος¹. Παρατηροῦμεν δὲ ὅτι ἐνταῦθα ἀναφέρονται ῥητῶς λειμῶνες Ἴων, Ὅδ. Ε. 70., ὅπερ πείθει ἡμᾶς ὅτι οὐδόλως ἐσφάλομεν ἐκλαθόντες ὡς ἀνθῶνας, τὰς ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Ἀλκινόου πρασιάς.

Ἡ περιγραφή αὕτη τοῦ ἄντρου τῆς Καλυψοῦς ἀποτελεῖ μίαν τῶν καλλίστων Ὀμηρικῶν τοπογραφιῶν, καὶ φαίνεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος, ἥτις ὀλίγον εἰς τὴν φύσιν προσεῖχεν, ἰδοὺ αὕτη·

ὕλη δὲ σπέος ἀμφὶ πεφύκει τηλεθόωσα,
κλήθρη τ' αἴγειρός τε καὶ εὐώδης κυπάρισσος
ἐνθα δὲ τ' ὄρνιθες τανυσίπτεροι εὐνάζοντο.

. Ὅδ. Ε. 65.

κρῆναι δ' ἐξείης πίσυρες ῥέον ὕδατι λευκῷ,
πλησίαι ἀλλήλων τετραμμέναι ἄλλυδις ἄλλη.
ἀμφὶ δὲ λειμῶνες μαλακοὶ Ἴου ἠδὲ σελίνου.

Ὅδ. Ε. 72.

¹ FRIEDREICH Σ. 275.

